

μουσικής

ΠΟΛΥΤΟΝΟ ✓

ΤΕΥΧΟΣ 59 ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2018 0,01€ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΟΥΣΟΥΡΓΩΝ ΚΩΔ. 7016

έτος
Καλομοίρη

Σ' αυτό το τεύχος

Ιδιοκτήτης
ΕΝΩΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΟΥΣΟΥΡΓΩΝ
Ελληνικό Τμήμα Διεθνούς Οργανισμού
Σύγχρονης Μουσικής (ISCM)
Βασ. Σοφίας & Κόκκαλη,
115 21 Αθήνα
τηλ./fax: 210 7256607

Συντακτική ομάδα
Εκδότης
Κωνσταντίνος Α. Λυγνός*
Δημοσιογραφική έρευνα
Λεωνίδας Κανάρης*
Συντονισμός ύλης
Μαρία-Χριστίνα Κριθαρά*
Τεχνική επεξεργασία
Ελένη Σκάρκου*

Καλλιτεχνική επιμέλεια
Μαρία-Χριστίνα Κριθαρά*
Ελένη Σκάρκου*

Οικονομικά & επικοινωνία
Μαρία-Χριστίνα Κριθαρά*
Δημοσιογραφική έρευνα
& **διανομή**
Κωνσταντίνος Φλεριανός*

Μόνιμοι συνεργάτες
Γεωργία Καλοδίκη*,
Άση Κονδυλίδου,
Μακρήνας,
Νίκος Ροδίτης,
Θωμάς Ταμβάκος*

Συνεργάτες τεύχους
Μηνάς Ι. Αλεξιάδης,
Αρίων, Άγγελος Γαβριήλ,
Ιάκωβος Κοιτόπουλος*,
Θοδωρής Λώτης*,
Φίλιππος Τσαλαχούρης*,
Μάρκος Τσέτσος, Αλέξιος Σαββίδης,

Φωτογραφία εξωφύλλου
Αρχείο Μ. Καλομοίρη

Εξώφυλλο
Ελένη Σκάρκου
Φωτογραφικό υλικό:
Αρχαία: Ινστιτούτο Goete, T. Gieste,
Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών,
Εθνικής Λυρικής Σκηνής, Χ. Ακριβιάδη,
Κ. Αναγνωστόπουλου, Γ. Βεντούρα,
Π. Βεριντζή, Α. Γαρουφαλή,
Μ. Καλομοίρη, Κ. Λυγνού, Θ. Λώτη,
Α. Ξένου, Θ. Ταμβάκου, Β. Φιδετζή,

Γλωσσική επιμέλεια
Λεωνίδας Κανάρης*,
Μαρία-Χριστίνα Κριθαρά*, Σοφία Στραγκα,
Γιώργος Χατζημυχαλάκης*

Γραμματεία
Ν. Μεταξά 29, 104 39 Αθήνα
τηλ./fax: 210 8824983
email: ikanaris@otenet.gr

Συνδρομές - Διαφημίσεις
Χανιώτου 17, 154 52, Ψυχικό
Μ. Χ. Κριθαρά: 210 6713086

Υπεύθυνος Οικονομικών
Αλέξανδρος Μούζας

Νομικός Σύμβουλος
Κατερίνα Συγγενιώτου

Εκτύπωση - Παραγωγή
ΦΩΤΟΛΙΟ & ΤΥΡΙÇΟΝ Α.Ε.
Δημαράκη 20, 11855 Αθήνα
τηλ. 210 3470808, email: fotoлио@tyricon.gr

(* μέλη της Ε.Ε.Μ.)
Η αναδημοσίευση κειμένων και υλικού
επιτρέπεται μόνον κατόπιν άδειας
της Συντακτικής Ομάδας ή του Δ.Σ. της Ε.Ε.Μ.
Τα άρθρα του περιοδικού δεν εκφράζουν
υποχρεωτικά τις απόψεις του Δ.Σ. της Ε.Ε.Μ.
Οι επιλογές του περιοδικού αποτελούν ευθύνη
της Συντακτικής Ομάδας. Τα ενυπόγραφα άρθρα
εκφράζουν απόψεις των συντακτών μας.

4. + θεσις

5. Ημερολόγιο

7. Εκδηλώσεις εξωτερικού

9. Ειδήσεις - Σχόλια

16. Ελληνικές Μουσικές Γιορτές

18. Bob van Asperen

20. Ιστορική Αναδρομή

22. Πολιτιστικό παρατηρητήριο

23. Μουσικές προσωπικότητες

26. Μουσική Εκπαίδευση

28. Άρης Γαρουφαλής

33. Έτος Καλομοίρη

36. Αλέκος Ξένος

38. Μουσικολογικά θέματα

40. Ιστορία της jazz

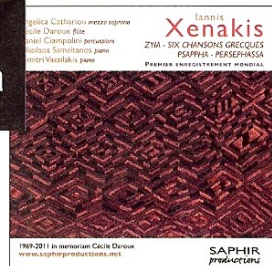
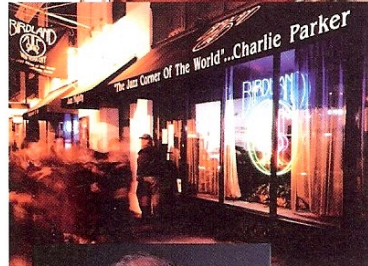
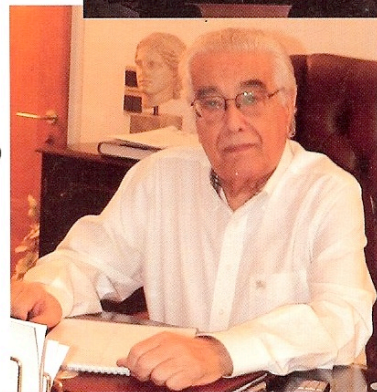
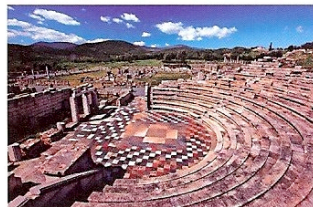
42. Ελεύθερο βήμα

44. Σεμινάρια - Διαγωνισμοί

47. Ανακοινώσεις

48. Βιβλιοπαρουσίαση

52. Οπτικές ακροάσεις

Τελευταία τρύπα του ζουρνά;

Είναι προφανές ότι δεν μπορούμε να γράψουμε για τίποτε άλλο: Μια από τις πρώτες κυβερνητικές εξαγγελίες ήταν ο διαχωρισμός του Πολιτισμού από τον Τουρισμό και η υπαγωγή του Υπουργείου Πολιτισμού στο Υπουργείο Παιδείας. Η ανακοίνωση κατέλαβε πολλούς εξ απήνης, παρ' όλο που για τους περισσότερους Έλληνες το θέμα δεν θεωρείται σημαντικό. Επιπλέον, τίποτε σχετικό δεν είχε ακουστεί προεκλογικά και δεν περιλαμβανόταν σε κανένα πρόγραμμα.

Ωστόσο, σηματοδοτεί μία σημαντική θεσμική αλλαγή. Είμαστε λοιπόν υπέρ ή κατά;

Δύσκολη η απάντηση... Η γνωστή δυσκαμψία της ελληνικής δημόσιας διοίκησης, αλλά και η συνολική αρνητική συγκυρία, δεν αφήνουν πολλά περιθώρια αισιοδοξίας. Είναι πιθανό η συγχώνευση να μείνει στα χαρτιά και το μόνο πρακτικό της αποτέλεσμα να είναι η σπατάλη των 500.000 ευρώ για τις αλλαγές στις σφραγίδες, τις επιγραφές και το χαρτί αλληλογραφίας του νέου υπεργουργείου.

Τα αντικείμενα του Πολιτισμού είναι και πολλά και πολύπλοκα. Πιο λογικό θα ήταν να υπάρχει μία αυτόνομη πολιτική ηγεσία για το χειρισμό τους. Ας μην ξεχνάμε την ατυχήστατη κατάργηση του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας, η οποία... ακυρώθηκε.

Στο μόνο σημείο που η συγχώνευση ανοίγει ένα παράθυρο ευκαιρίας, είναι στα θέματα της μουσικής εκπαίδευσης, που έτσι ίσως μπορέσουν επιτέλους να υπαχθούν σε ένα ενιαίο σύστημα εποπτείας. Φτάνει να υπάρξει η αναγκαία «πολιτική βούληση» με την ανάλογη αποφασιστικότητα!

Είναι γνωστό, ότι παρά τις συχνές περί του αντιθέτου διακηρύξεις, ο Πολιτισμός στην Ελλάδα αποτελεί την «τελευταία τρύπα του ζουρνά» (Κ. Πυλαρινός, ΠΟΛΥΤΟΝΟΝ τεύχος 48). Χρόνια και χρόνια, από πολλούς Υπουργούς, η πολιτιστική πολιτική ασκήθηκε με πολιτικά ωφέλιμες επιχορηγήσεις ή «τακτοποιήσεις», με βάση φιλίες και πιέσεις. Η δημιουργία θεσμών και η λύση χρόνιων προβλημάτων αενάως αναβάλλονταν.

Η συγχώνευση λοιπόν είναι πιθανόν να αποτελέσει μία ακόμα «νέα αρχή». Εμείς, έχοντας δει στο παρελθόν αρκετές, αναμένουμε και επιφυλασσόμεθα...

Η Συντακτική Ομάδα

σχόλια

ειδήσεις

Η επόμενη σειρά ειδήσεων που αφορά σε Βραβεία, διακρίσεις και συμμετοχές ελληνικών μουσικών, συνθετών και συνόλων κυρίως στο εξωτερικό, επιβεβαιώνει κάτι που συνεχώς τονίζουμε από τις σελίδες μας:

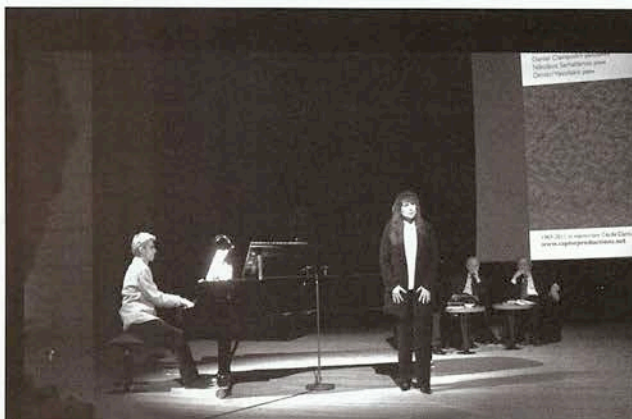
Η ελληνική μουσική έχει προ πολλού κατακτήσει την θέση που της αξίζει στα ευρωπαϊκά και διεθνή μουσικά πράγματα. Βέβαια θα ήμασταν πολύ πιο ευτυχείς αν αυτή η αναβάθμιση συνοδευόταν από κάτι ανάλογο στο εσωτερικό της χώρας...

Όπως όμως και να 'χει, πρόκειται πλέον για ένα αντικειμενικό θετικό γεγονός.

Ο Λεωνίδας Καβάκος «Artist in Residence» στη Φιλαρμονική του Βερολίνου

Όπως κάθε χρόνο, πολλοί σημαντικοί καλλιτέχνες πρόκειται να συνεργαστούν με την Φιλαρμονική του Βερολίνου και τον μόνιμο αρχιμουσικό της Simon Rattle: η νεαρή Γεωργιανή βιολίστρια Lisa Batiashvili, ο πιανίστας Maurizio Pollini, ο Murray Perahia ως μαέστρος, ο Claudio Abbado και πολλοί ακόμα.

Ανάμεσά τους ο Λεωνίδας Καβάκος καταλαμβάνει μία ιδιαίτερη θέση, καθώς αυτή τη σεζόν έχει την τιμητική θέση του «Artist in Residence». <http://send.berliner-philharmoniker.de/t/ViewEmail/r/F48F5560E95A473C/17EB5>

Βράβευση της Αγγελικής Καθαρίου για την «Ζυγιά» του Ξενάκη

Στις 14 Μαΐου στο πλαίσιο της απονομής από την γαλλική Academie du Disque Lyrique των βραβείων Orphees d' Or 2012 στην Όπερα της Βαστίλης, η μεσόφωνος Αγγελική Καθारी έλαβε το βραβείο της SACEM για την καλύτερη ηχογράφηση σύγχρονου φωνητικού έργου (meilleur enregistrement de musique lyrique contemporaine), για το πρώιμο έργο του Ιάννη Ξενάκη «Ζυγιά», που πρόσφατα κυκλοφόρησε από την εταιρεία Saphir.

Η «Ζυγιά» (ή Ζγία), είναι γραμμένη για μεσόφωνο φλάουτο και πιάνο. Εκτός από την Α. Καθारी, στην ηχογράφηση συμμετέχουν η φλαουτίστα Cecile Sarah

Daroux και ο πιανίστας Δημήτρης Βασιλάκης, τακτικός συνεργάτης του Ensemble intercontemporain.

Πρώτο Βραβείο ηλεκτροακουστικής σύνθεσης στον Δημήτρη Σάββα

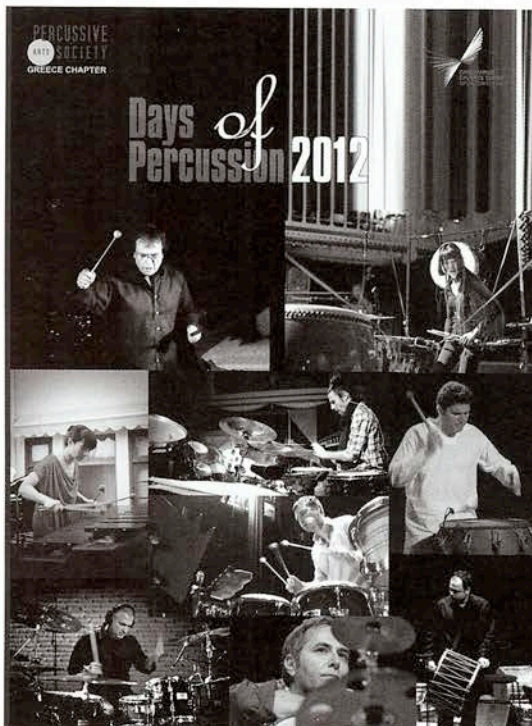
Στον φετινό διαγωνισμό σύνθεσης «Metamorphoses 2012» που έγινε στις Βρυξέλλες, ο φοιτητής του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου Δημήτρης Σάββα, απέσπασε στην κατηγορία νέων συνθετών, το Πρώτο Βραβείο «ex aequo», με το ακουσματικό του έργο «Ερεβος». Το έργο αυτό είναι η δεύτερη πτυχιακή εργασία του Δημήτρη Σάββα, στον τομέα της σύνθεσης ηλεκτροακουστικής μουσικής. Με ιδιαίτερη υπερηφάνεια μας δήλωσαν από το Τμήμα: «Πρόκειται για την τέταρτη βράβευση φοιτητή του Τμήματος σε διεθνή διαγωνισμό σύνθεσης ηλεκτροακουστικής μουσικής κατά τα τελευταία 4 χρόνια»

Ελληνικές συμμετοχές στο International Composer Pyramid

Ολοκληρώθηκε πριν λίγο καιρό η «Παγκόσμια Πυραμίδα Συνθετών», μία τριετούς διάρκειας γαλλοβρετανική διοργάνωση για νέους συνθέτες. Σύμφωνα με τους διοργανωτές, η φετινή συμμετοχή ξεπέρασε κάθε προηγούμενο με 768 συμμετοχές από 50 χώρες. Οι 10 συνολικά φιναλίστ (οκτώ φετινοί και δύο από τις προηγούμενες χρονιές), καλούνται να συνθέσουν ένα έργο το οποίο θα εκτελεστεί στην Αγγλία και τη Γαλλία.

Εμείς σημειώνουμε ότι από τους φετινούς οκτώ φιναλίστ οι τέσσερις είναι Έλληνες! Με αλφαβητική σειρά: Γιάννης Αγγελάκης, Στυλιανός Δήμου, Παναγιώτης Κόκορας και Δημήτρης Οικονόμου.

Ο τελικός νικητής του διαγωνισμού θα έχει συμβόλαιο με την Edition Peters, η οποία και θα εκδώσει το έργο που θα γράψει.

2ο Διεθνές Φεστιβάλ Κρουστών στην Πάτρα

Ο Πανελλήνιος Σύλλογος Τέχνης Κρουστών Οργάνων (Ελληνικό Παράρτημα της Percussive Arts Society), σε συνδιοργάνωση με την Πρεσβεία της Γαλλίας στην Ελλάδα και το Γαλλικό Ινστιτούτο του Παρισιού, πραγματοποιεί με την υποστήριξη του Πολιτιστικού Οργανισμού Δήμου Πατρέων το 2ο Διεθνές Φεστιβάλ Κρουστών (Days of Percussion 2012). Το Φεστιβάλ θα πραγματοποιηθεί στο Παλιό Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών και θα διαρκέσει από 1 έως 9 Σεπτεμβρίου 2012. Οι καλεσμένοι καλλιτέχνες του Φεστιβάλ είναι οι: Sylvio Gualda, Yi-Ping Yang, Tsuey-Ying Tai, Julien Bonnard, Δημήτρης Δεσούλλας, Πέτρος Κούρτης, Πάνος Βασιλόπουλος, Βαγγέλης Καρίπης και Κώστας Μερετάκης.

Στο πλαίσιο του Φεστιβάλ θα γίνουν επίσης: ο 2ος Διεθνής Διαγωνισμός Κρουστών για Νέους Σολίστ, ατομικά μαθήματα - master classes ανοιχτά στο κοινό, με καθηγητές τους σολίστες που αποτελούν την επιτροπή του Διαγωνισμού, διαλέξεις, συναυλίες και έκθεση κρουστών οργάνων από όλη την Ελλάδα.

Περισσότερες πληροφορίες και εγγραφές: <http://greece.pas.org>

Διεθνής Ημέρα Μουσικής Τζαζ

Είναι γνωστό ότι σημαντικά γεγονότα που συμβαίνουν στο χώρο της τζαζ σπανίως προβάλλονται από τα διεθνή μέσα μαζικής ενημέρωσης. Πρόσφατα όμως διαβάσαμε με έκπληξη ότι η ΟΥΝΕΣΚΟ, με απόφαση της Συνέλευσής της τον Νοέμβριο του 2011, καθιέρωσε την 30η Απριλίου ως παγκόσμια ετήσια Διεθνή Ημέρα της Τζαζ - International Jazz Day! Σχετική έρευνα επιβεβαίωσε την είδηση, χωρίς όμως να αναφέρεται η πατρότητα της ιδέας και της πρωτοβουλίας. Την αναγγελία έκανε η Διευθύντρια της Οργάνωσης, Ιρίνα Μπότοβα (από τη Βουλγαρία), ενώ είχε ήδη προηγηθεί ο ορισμός του γνωστού πιανίστα της τζαζ Herbie Hancock ως Πρεσβευτή Καλής Θελήσεως της ΟΥΝΕΣΚΟ.

Στην ανακοίνωση αναφέρεται ότι η Ημέρα έχει σκοπό να «ενημερώσει την διεθνή κοινότητα για την αξία της τζαζ ως εκπαιδευτικού εργαλείου και ως δύναμης για την ειρήνη, τον διάλογο και τη συνεργασία μεταξύ των λαών». Αναμένεται ότι θα κινητοποιηθούν ποικίλοι φορείς για να προωθήσουν περισσότερη εκτίμηση, όχι μόνον για την ίδια τη μουσική, αλλά και για την συμβολή της στην οικοδόμηση πιο «περικτικών κοινωνιών».

Πάντως, στις σχετικές ιστοσελίδες ελάχιστες είναι οι αναφορές στην ίδια τη μουσική και τα προβλήματά της, ενώ υπάρχουν πολλά για τις προσπάθειες αντιμετώπισης διαφόρων καθαρών κοινωνικών στόχων.

Οι πρώτοι εορτασμοί έγιναν στο Παρίσι, στην Ν. Υόρκη και φυσικά στην Ν. Ορλεάνη. Σ' αυτές παρευρέθησαν η Διευθύντρια της ΟΥΝΕΣΚΟ και ο Η. Hancock, ενώ υπήρξαν και συμμετοχές σημαντικών μουσικών και τραγουδιστριών της τζαζ, όπως οι W. Marsalis, T. Blanchard, D.D. Bridgewater και D.Reeves.

Στην ιστοσελίδα του Οργανισμού παρουσιάζεται ένας παγκόσμιος κατάλογος εορταστικών εκδηλώσεων σε 35 χώρες, μεταξύ των οποίων οι ΗΠΑ, η Αυστραλία, αρκετές ευρωπαϊκές και πολλές άλλες όπως η Αλγερία, η Αρμενία, η Κούβα, το Μαυροβούνιο, ο Λίβανος, το Ομάν, το Τόγκο, η Μαλαισία κ.ά.

Στον κατάλογο υπάρχει και η Ελλάδα με τη συμμετοχή ενός ... Δημοτικού Σχολείου της Αθήνας! Στην σχετική ερώτηση, η αρμόδια δασκάλα μας διευκρίνισε ότι αφορούσε μόνο στα παιδιά της Έκτης Δημοτικού...

Η προβολή της Τζαζ από την ΟΥΝΕΣΚΟ είναι ασφαλώς σημαντική, έστω και αν γίνεται λίγα χρόνια πριν την επέτειο της πρώτης εκατονταετίας από την κυκλοφορία του πρώτου δίσκου της (το 1917). Μακάρι η «Διεθνή Ημέρα της Τζαζ» να ευδοκιμήσει και να ωφελήσει και την ίδια τη μουσική, αλλά και τους ανθρώπους που την υπηρετούν.

Αρίων

ελληνικές μουσικές γιορτές

όγδοος κύκλος

"Παρνασσός": παρουσίαση της όπερας "Μάρκος Μπότσαρης"

Με την αλλαγή της καλλιτεχνικής διεύθυνσης στην Κρατική Ορχήστρα Αθηνών, οι «Ελληνικές Μουσικές Γιορτές» καταργήθηκαν. Ωστόσο, ο Βύρων Φιδετζής σε πείσμα των αντίξωων καιρών, κατάφερε να τις συνεχίσει και φέτος. Συναντηθήκαμε μαζί του και συζητήσαμε για το εγχείρημα κάτω από τις νέες συνθήκες

Κ. Λ. Θα ήθελα να μιλήσουμε κατ' αρχήν για το νέο τρόπο με τον οποίο διοργανώθηκαν οι «Μουσικές Γιορτές».

Β. Φ. Θα πάμε και σ' αυτό. Όμως πρώτα θέλω να πω κάτι άλλο: Υπήρχε η ανάγκη να γίνονται; Εξέλιπαν οι λόγοι για τους οποίους δημιουργήθηκαν; Όχι. Απόδειξη είναι ότι στις φετινές συναυλίες πρωτοπαίχτηκαν έργα που γράφτηκαν πριν 150 χρόνια, καθώς και έργα που είχαν παιχτεί μία φορά πριν από πάρα πολύ καιρό. Για παράδειγμα: η Καντάτα του Μάντζαρου «Οδυσσεάς και Ναυσικά», είχε παιχτεί μόνο μία φορά το 1820 και βρέθηκε μία πανεπιστημιακή

ορχήστρα να την ξαναπαίξει μετά από 190 χρόνια! Αυτά σε ποια πολιτισμένη χώρα συμβαίνουν; Πουθενά. Άρα ο λόγος που δημιούργησε τις γιορτές δεν εξέλιπε.

Από την άλλη, καθώς φέτος η προσπάθεια έγινε μέσα σε ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες, δεν μπορώ να πω ότι καλύψαμε όλα εκείνα που βλέπαμε ως αναγκαία, όπως παλιότερα κάναμε. Για λόγους καθαρά αντικειμενικούς, δεν μπορέσαμε να έχουμε μία παρουσία της νεώτερης συνθετικής γενιάς. Το μόνο νέο έργο που μπορέσαμε να βάλουμε είναι τα τραγούδια του τσελίστα και συνθέτη Γιάννη Τουλή, όπου στέλο έπαιξε ο ίδιος.

Κ. Λ. Το θέμα της επανανακάλυψης και αναβίωσης είναι κομβικό στην ελληνική μουσική.

Β. Φ. Από το 2005 μέχρι φέτος γράφω στα προγράμματα των «Γιορτών» ότι έναντι των άλλων ευρωπαϊών, έχουμε μία ιδιομορφία. Ιδιαίτερα στις μουσικές υποδομές, οι οποί-

Ο Θόδωρος Αντωνίου διευθύνει το Ελληνικό Συγκρότημα Σύγχρονης Μουσικής, γύρω στο 1982.

Η Σύγχρονη Μουσική στο Goethe Institut Athen

(1957 - 1989)

Το κείμενο που ακολουθεί, είναι η ομιλία που έγινε στη μικρή γιορτή που ακολούθησε την επετειακή συναυλία «Σύγχρονες περιπλανήσεις για δύο πιάνο» (17 Μαΐου 2012), με τις Χριστίνα Παντελή και Έλενα Χριστοδούλου. Η εκδήλωση έγινε με την ευκαιρία της ολοκλήρωσης του 10ου κύκλου της σειράς "Μουσική του Κόσμου", την τελευταία από τις πολλές συνεργασίες του Ινστιτούτου με την Ένωση Ελλήνων Μουσουργών.

Επιχειρώντας μία συνοπτική αναδρομή στην παλαιότερη παρουσία της σύγχρονης μουσικής στο Ινστιτούτο Γκαίτε Αθηνών, αρχίζουμε με τον αείμνηστο συνθέτη και καθηγητή Guenther Becker (1924 - 2007), που έζησε στην Ελλάδα από το 1956 ως το 1968. Ήδη από το 1957, ο Becker συνδέθηκε με το Ινστιτούτο σε τακτική βάση καλλιτεχνικής συνεργασίας. Ίδρυσε «χορωδία δωματίου» (Kammerchor) και ασχολήθηκε με την οργάνωση συναυλιών και άλλων καλλιτεχνικών εκδηλώσεων. Κρίσιμη χρονιά ήταν το 1962, όταν ίδρυσε στο Goethe Institut το Στούντιο (Εργαστήριο) Νέας (Σύγχρονης) Μουσικής / Studio für Neue Musik, του οποίου η εναρκτήρια εκδήλωση έγινε στις 30 Οκτωβρίου του 1962.

Ο Becker ειδικεύτηκε επίσης στη «ζωντανή ηλεκτρονική μουσική» και κυρίως στη live, δηλαδή τη ζωντανή, επί σκηνής, ηλεκτρονική επεξεργασία του ήχου κλασικών μουσικών οργάνων. Αργότερα, τη συμπεριέλαβε και ως καθηγητής σύνθεσης στην Ανώτατη Σχολή Μουσικής (τώρα

Πανεπιστήμιο) Robert Schumann του Düsseldorf, από το 1974, έως τη συνταξιοδότησή του το 1989. Είναι έτσι ιδιαίτερα σημαντικό το ότι αυτό το είδος (που σήμερα πλέον, χάρις στην τωρινή τεχνολογία, είναι ευρύτερα διαδεδομένο διεθνώς), ακούστηκε καταρχήν εδώ, και μάλιστα προτού γίνει επίσημα αντικείμενο ακαδημαϊκής διδασκαλίας στη Γερμανία.

Σε αυτό το Στούντιο Σύγχρονης Μουσικής, ο Becker συνεργάστηκε στενά με τον συνιδρυτή του Στούντιο, τον πολύ γνωστό στους παλαιότερους Γιάννη Γ. Παπαϊωάννου, ο οποίος ήταν αρχιτέκτων, πολεοδόμος, μουσικολόγος, πιανίστας, οργανωτής συναυλιών και φεστιβάλ, καθώς και επί δεκαετίες κεντρική φυσιογνωμία της σύγχρονης μουσικής στην Ελλάδα.

Σημαντική ήταν η επετειακή 50η εκδήλωση του Στούντιο στις 22 Φεβρουαρίου 1971, στο Θέατρο Κατίνας Παξινού. Από το εκτενές σχετικό αφιέρωμα του Γιώργου Λεωτσάκου στα «Νέα» της 5ης Μαρτίου 1971, ξαναθυμώμαστε ότι στο τότε κτήριο του Ινστιτούτου, διοργανώθηκε και έκθεση με έργα (παρτιτούρες) των Γιάννη Χρήστου, Ανέστη Λογοθέτη και Ιάνη Ξανάκη, ενώ η επετειακή συναυλία, απολύτως ενδεικτική για το συγκεκριμένο καλλιτεχνικό χώρο και την εποχή, περιελάμβανε τα εξής έργα:

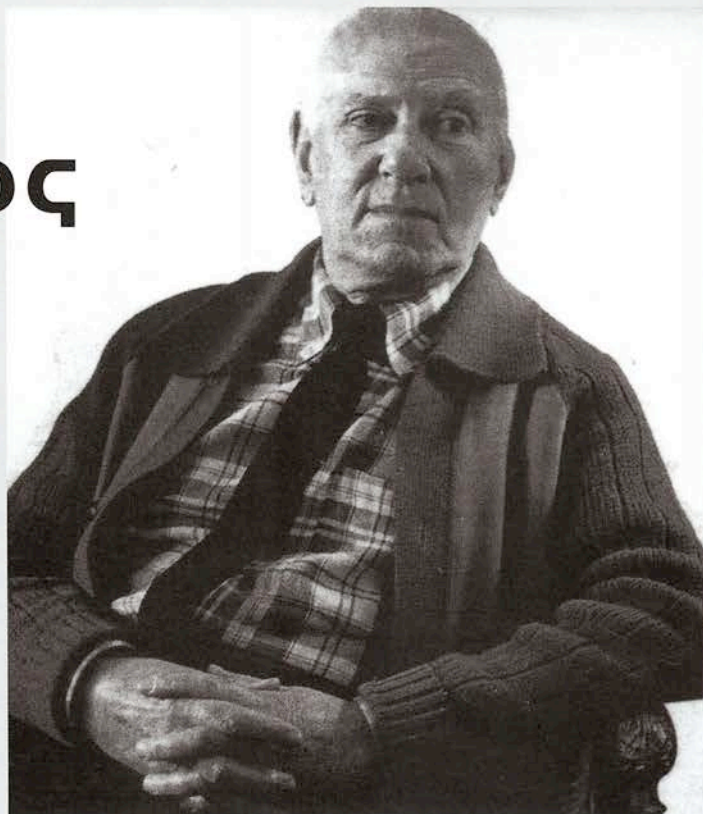
Το προσφάτως τότε ανακαλυφθέν *Παιδικό κομμάτι / Kinderstueck* (1924) του Anton Webern, το οποίο ερμήνευσε ο Γιάννης Γ. Παπαϊωάννου. Ο ίδιος ερμήνευσε επί-

Γιώργος Σισιλιάνος

Ηθική της προαίρεσης και μουσική πολιτική

«Η τέχνη, που είναι η πεμπουσία της μνήμης του ανθρώπου και μέτρο του βαθμού πολιτισμού στον οποίο βρίσκεται ένας λαός, δεν ανήκει στους λίγους»

(Σισιλιάνος, Για τη μουσική, σ. 75)

Στην ηθική φιλοσοφία, εκείνη που εξετάζει τους σκοπούς, τις προϋποθέσεις και τα αποτελέσματα της ανθρώπινης πράξης, υπάρχουν δύο διαμετρικά αντίθετες απόψεις όσον αφορά στο βασικό κριτήριο αποτίμησης μιας πράξης: μια πράξη κρίνεται θετικά ή αρνητικά είτε ανάλογα με τα αποτελέσματά της, είτε ανάλογα με την προαίρεση του δρώντος. Την πρώτη άποψη αντιπροσωπεύει η ηθική του αποτελέσματος, τη δεύτερη, η ηθική της προαίρεσης.

Αν όλους όσους διαδραμάτισαν σημαντικό θεσμικό ρόλο στα ζητήματα μουσικής πολιτικής στη χώρα μας τους κρίνουμε με βάση την ηθική του αποτελέσματος, τότε όλοι τους, ανεξαρτήτως προαίρεσης, δεν μπορεί παρά να κριθούν αρνητικά, με το σκεπτικό ότι τα θεμελιώδη προβλήματα της μουσικής ζωής του τόπου μας παρέμειναν μέχρι σήμερα άλυτα (αποτελεσματικά).

Δε συμβαίνει όμως το ίδιο από τη σκοπιά της ηθικής της προαίρεσης: δεν τοποθετήθηκαν όλοι οι θεσμικοί δρώντες πάνω στα ίδια ζητήματα με την ίδια σαφήνεια και διαφάνεια, ούτε με τον ίδιο ανιδιοτελή και ορθολογικό τρόπο. Ένας μάλιστα από αυτούς τους θεσμικούς δρώντες, αποτελεί λαμπρή εξαίρεση μέσα στο νεφελώδες χάος των αντιφατικών και ανορθολογικών απόψεων και πρακτικών που κυριάρχησαν διαχρονικά στη μουσική πολιτική του νεοελληνικού κράτους και που θα κρίνουν τελικά τους θεσμικούς εισηγητές της. Λόγος γίνεται, φυσικά, για τον Γιώργο Σισιλιάνο (1920 - 2005), άλλοτε Πρόεδρο της Ε.Ε.Μ.

Πριν από λίγο καιρό κυκλοφόρησε από το Μουσείο Μπενάκη, σε συνεργασία με το Κέντρο Ελληνικής Μουσικής,

μια συλλογή από κείμενα του Σισιλιάνου υπό τον τίτλο Για τη μουσική, σε επιστημονική επιμέλεια της Έλλης Γιωτοπούλου - Σισιλιάνου και μουσικολογική επιμέλεια των Γιάννη Σαμπροβαλάκη και Γιάννη Τσελίκα, αμφοτέρων εξαιρετικών μουσικών και αποφοίτων του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Προσωπικά, από τη μια λυπάμαι που δεν πρόλαβα να αξιοποιήσω το πολύτιμο υλικό των κειμένων του Σισιλιάνου στο πρόσφατο βιβλίο μου (Εθνικισμός και λαϊκισμός στη νεοελληνική μουσική), από την άλλη όμως χαίρομαι βαθύτατα που διαπιστώνω, ότι πολλές από τις απόψεις που διατύπωσα σε αυτό, τεκμηριώνονται εκ των υστέρων από τα γραπτά ενός ανθρώπου που δεν υπήρξε απλά ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες συνθέτες της εποχής μας, αλλά και ένας από τους πιο εμβριθείς γνώστες των μουσικών πραγμάτων του τόπου μας στο ανώτερο δυνατό θεσμικό επίπεδο. Με μερικά από τα κρίσιμα σημεία της μουσικοπολιτικής σκέψης του Σισιλιάνου θα ασχοληθώ αμέσως.

Ανώτατη και Μέση Δημόσια Μουσική Εκπαίδευση

Ο Γιώργος Σισιλιάνος ήταν ο μοναδικός ίσως θεσμικός δρών που με σαφή, ρητό και κατηγορηματικό τρόπο, έκανε δημόσια λόγο σε μία σειρά από κείμενά του (βλ. σ. 29 - 32, 45, 54, 75 - 76), για την ανάγκη ίδρυσης στη χώρα μας ενός τουλάχιστον Ανώτατου Μουσικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Ανώτατης Μουσικής Σχολής ή Ακαδημίας).

Τα επιχειρήματα ήταν απλά και ουσιαστικά. Καταρχάς, οι Έλληνες επαγγελματίες μουσικοί (εκτελεστές, συνθέτες

Άρης Γαρουφαλής

Για πάνω από πενήντα χρόνια, ο Άρης Γαρουφαλής βρίσκεται μέσα στα μουσικά μας πράγματα με συνεχείς, πολλαπλές και πολυσχιδείς δραστηριότητες. Ως ενεργός μουσικός είναι σολίστ και συμμετοχος σε σχήματα μουσικής δωματίου, ενώ η δισκογραφία του περιλαμβάνει ελληνική και ξένη μουσική. Ως κάτοχος θεσμικών διοικητικών θέσεων, έχει διατελέσει Διευθυντής της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών και σήμερα συνεχίζει στο Ωδείο Αθηνών. Είναι ακόμα πρόεδρος φορέων (σωματείο «Τζίνα Μπαχάουερ» και «Μανώλη Καλομοίρη»), έχει ασχοληθεί με την έρευνα, και με εισηγήσεις του έχει προσπαθήσει να παρέμβει στις τόσο αναγκαίες βελτιώσεις, ή αλλαγές νομών και θεσμών.

Πολύ περισσότερα απ' όσα θα μπορούσαμε να περιλάβουμε στο πλαίσιο μιας συνέντευξης... Τον παροτρύνουμε να ξεκινήσει απ' όπου εκείνος ήθελε και να αφήσουμε την κουβέντα μας να εξελιχθεί.

Α. Γ. Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Πήρα το δίπλωμά μου στο Εθνικό Ωδείο το 1958. Από εκείνη τη χρονιά αρχίζω τη σταδιοδρομία μου ως πιανίστας. Μέχρι σήμερα, 54 χρόνια... Στη συνέχεια έρχονται οι σπουδές στο εξωτερικό. Γυρίζοντας πίσω, αναλαμβάνω καθήκοντα στην Κρατική Ορχήστρα ως Έφορος Βιβλιοθήκης, διοικητικός υπάλληλος.

Κ. Λ. Πώς αυτό; Εγώ θα περίμενα ως πιανίστας. Όμως, θα ήθελα να μου κάνετε μία σύγκριση του τότε «έξω» με το «μέσα».

Α. Γ. Είχα εδώ την ευκαιρία να κάνω μάθημα με τους καλύτερους καθηγητές: Τη Μαρία Χαιρογιώργου, την Κρινιώ Καλομοίρη, τον Μάριο Λάσκαρη. Τα παιδικά μου χρόνια είναι σηματοδομένα από τη γνωριμία μου και τη θητεία μου με τον Καλομοίρη, τον οποίο γνώρισα σε ηλικία εννέα χρόνων, όταν ίδρυσε το παράρτημα του Εθνικού Ωδείου στη Σάμο.

Ήθελα πάντα να γίνω μουσικός και μάλιστα πιανίστας, αλλά διάβαζα πολύ λίγο, πιστεύοντας τη γνωστή ανοησία πως όταν έχεις ταλέντο δεν χρειάζεται δουλειά. Τις ελλείψεις που είχα, τις κατάλαβα πολύ αργότερα, δέκα σχεδόν χρόνια από τότε που στα δεκάξι μου, πήρα το δίπλωμα. Τότε άρχισα να προετοιμάζομαι για τη Βιέννη και πραγματικά δούλεψα πολύ σκληρά. Ο Λάσκαρης και η Χαιρογιώργου με βοήθησαν πολύ.

Έτσι, πηγαίνοντας έξω, δεν έπεσα στα βαθιά. Ήμουν κατά κάποιο τρόπο, προετοιμασμένος. Έδωσα κατακτήριες εξετάσεις και παρ' όλο που ήταν 16 εξαμήνα όλη η σπουδή, με κατέταξαν στο 15ο εξάμηνο. Έτσι, μου ήλθε άνετα.

Κ. Λ. Πώς ήταν η μουσική ζωή στη Βιέννη;

Α. Γ. Άκουσα και έζησα μουσική για δεκαπέντε - είκοσι χρόνια. Οι ευκαιρίες που είχα να παρακολουθώ τις συναυλίες με τους καλύτερους σολίστ και να πηγαίνω σε διάφορες εκδηλώσεις, ήταν εκπληκτικές.

Κ. Λ. Έχουν αρχίσει ήδη να παίζονται και τα πρώτα έργα του μοντερνισμού, όπως Schoenberg και Stravinsky;

Α. Γ. Βεβαίως. Ήτανε διάσημες οι συναυλίες στο Konzerthaus, στις οποίες μάλιστα συχνά συνέπραταν γνωστά «κλασικά», ας το πούμε, ονόματα. Ο [Friedrich] Goula για παράδειγμα, ο οποίος άρχιζε με τη Σονάτα 110 του Μπετόβεν για να καταλήξει σε τζαζ. Το ρεσιτάλ του ήτανε ένα πανηγύρι υψηλής μουσικής στάθμης.

Έτσι, σιγά - σιγά μπαίναμε και στο νόημα αυτής της μουσικής. Ομολογώ επίσης, ότι οι διοργανωτές με πολλή περισκεψη κανόνιζαν τις δόσεις που μας τάζαν, ώστε να μην στομαχιάσουμε. Αυτό ήταν που, κατά κάποιο τρόπο, διαμόρφωσε το αισθητήριο που με ακολούθησε και μετέπειτα.

Την εποχή εκείνη έζησα μαζί με πολλούς καλούς φίλους. Τον Βύρωνα Φιδετζή, τον Γιάννη Βακαρέλη. Καθόμασε τα βράδια κουβεντιάζοντας και κάνοντας όνειρα για το πώς θα γυρίσουμε και θα αλλάξουμε τα πράγματα...

Επαγγελματίας στην Ελλάδα

Ήταν μια πολύ ωραία εποχή και ομολογώ πως η επιστροφή εδώ υπήρξε κάπως οδυνηρή. Από το 1972 ως το '75, καθόμουν σπίτι μου και μελετούσα πιάνο. Έκανα κάτι υποτυπώδη ρεσιτάλ και συναυλίες, μία με τα τότε «Μουσικά Νιάτα»: Στην Καρδίτσα, Σάββατο απόγευμα και στα Τρίκαλα, την Κυριακή πρωί. Πράγματα υποτυπώδη. Τότε ήταν που ο [Ανδρέας] Παρίδης, με πήρε τηλέφωνο, μου είπε ότι χηρεύει η θέση του Γεωργίου Σκλάβου και αν ήθελα να πάω να δουλέψω στην Κρατική Ορχήστρα. Ομολογώ ότι για μένα αυτό ήταν «μάννα εξ ουρανού»! Σκέφτηκα, ας πάω δυο - τρία χρονάκια και μετά φεύγω.

Τελικά αυτά τα δυο - τρία χρόνια γίνανε τριάντα τρία. Έφτασα να έχω διατρέξει όλη την κλίμακα της Ορχήστρας και να φύγω Διευθυντής. Ομολογώ πως ήταν μία πολύ ενδιαφέρουσα εμπειρία. Πρώτα - πρώτα διοικητικά, γιατί στην Ελλάδα δεν είναι εύκολο να διοικήσεις, δεν είναι εύκολο να διοικήσεις Έλληνες μουσικούς, και τέλος, δεν είναι εύκολο να διοικήσεις δημόσια υπηρεσία.

Γνώρισα από κοντά το σώμα των μουσικών μίας συμφωνικής ορχήστρας και διαπίστωσα επίσης πόσες δυνατότητες έχει. Πάντα πίστευα - και το πιστεύω - ότι έχει τόσες δυνατότητες, που καμία φορά ούτε και οι ίδιοι οι μουσικοί δεν τις φαντάζονται.

Κ. Λ. Νομίζω ότι αυτό το διαπιστώνουμε όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια. Η Κρατική μεταμορφώνεται όταν έχει τον κατάλληλο μάεστρο.

Α. Γ. Χαίρομαι που το ακούω αυτό. Προσπάθησα να το εφαρμόσω κατά τη θητεία μου, φέρνοντας καλούς μαέστρους και καλούς σολίστ. Αυτοί οι δύο παράγοντες ανεβάζουν το επίπεδο. Θυμάμαι συναυλίες στο Μέγαρο με καλούς μαέστρους, όπου έβλεπες την ευτυχία στα πρόσωπα των μουσικών όταν έπαιζαν.

Αυτά με την Κρατική... Παράλληλα, το 1972, ο Μενέλαος Παλλάντιος μου έκανε την τιμή να με καλέσει στο Ωδείο Αθηνών. Αισίως φέτος κλείνω σαράντα χρόνια σαν καθηγητής και από το '86, είκοσι έξι χρόνια, είμαι διευθυντής.

Θεσμοί και διαδικασίες

Κ. Λ. Σε μια συνέντευξή σας είπατε ότι υπάρχουν πολλά παιδιά με ταλέντο και από την άλλη, ελάχιστες θέσεις για δουλειά.

Α. Γ. Αυτό είναι γεγονός και για μένα είναι ένας παράγων απογοήτευσης. Διότι σήμερα θα έπρεπε να υπάρχουν απείρως περισσότερες ευκαιρίες. Ως ποσοστό, έχουμε πάρα πολλά ταλαντούχα παιδιά στην Ελλάδα.

Κ. Λ. Έχετε κάποια εξήγηση γι' αυτό; Ίσως τελικά οι δύσκολες συνθήκες φτιάχνουν ανθρώπους που μαθαίνουν να παλεύουν.

Α. Γ. Πρώτα - πρώτα δεν δίνουμε στα παιδιά όλα τα εφόδια που χρειάζονται. Δεύτερον, τα αφήνουμε να πάνε στο εξωτερικό, γιατί ακριβώς το σύστημα πάσχει. Δεν έχει μία σφαιρική αντιμετώπιση. Πολλά πάνε και ολίγον με την ευκολία... Για μένα η λέξη - κατάρα είναι να σου πουν ότι έχεις ταλέντο. Όλα επιτρέπονται εν ονόματι του ταλέντου.

Κ. Λ. Δεν χρειάζεται να πούμε ονό-

Η Μουσική του Μανώλη Καλομοίρη στη Σκηνή

1ο Μέρος

Η μουσική για τη «Στέλλα Βιολάντη» του Ξενόπουλου

Ο Μανώλης Καλομοίρης, από το 1906 που ολοκλήρωσε τις μουσικές του σπουδές στη Βιέννη, εγκαταστάθηκε στο Χάρκοβο της Ρωσίας μαζί με τη σύντροφό του και επίσης μουσικό Χαρίκλεια. Στις 11 Ιουνίου 1908 οργάνωσε την πρώτη συναυλία αποκλειστικά με δικά του έργα στη Αθήνα. Ένα μεγάλο ιστορικό γεγονός για την Ελληνική μουσική, αφού θεωρείται η πρώτη επίσημη συναυλία της λεγόμενης Εθνικής Μουσικής Σχολής, ενώ το συνοδευτικό κείμενο του Καλομοίρη στο πρόγραμμα χαρακτηρίζεται ως το μανιφέστο της.

Όντας ακόμη στο Χάρκοβο έλαβε μία επιστολή - πρόσκληση από τον Γρηγόριο Ξενόπουλο, για να γράψει μουσική για το νέο του θεατρικό έργο την *Στέλλα Βιολάντη*. Ο ίδιος ο συγγραφέας είχε αποφασίσει πως ο Καλομοίρης ήταν ο καταλληλότερος για να συνθέσει μουσική υπόκρουση για τον πρόλογο, όπως τον είχε φανταστεί. Υπάρχει επίσης και η εκδοχή το πρώτο γράμμα, σχετικά με την ανάθεση αυτή, να το έλαβε από τον Παλαμά με τον οποίο αλληλογραφούσε συστηματικά. Αναφέρεται επίσης και η πληροφορία πως ο Καλομοίρης είχε δείξει ενδιαφέρον να γράψει μουσική, πριν ακόμη ο Ξενόπουλος μεταγράψει το διήγημά του σε θεατρικό έργο.

Το βέβαιο είναι πως ο Καλομοίρης ενθουσιάστηκε με την ανάθεση και έγραψε στον συγγραφέα την παρακάτω επιστολή από το Χάρκοβο στις 19 Νοεμβρίου 1908:

«Αγαπητέ κ. Ξενόπουλε. Δέχομαι. Ένα καθάριο διαμάντι το διήγημά σου δουλεμένο σε μπριλλάντι από τον μεγάλο μας τον ποιητή. Κάτι θα πασκίσω κι εγώ να σου δουλέψω. Βέβαια δεν τολμώ να φαντασθώ πως η δουλειά

μου θα είναι άξια της Στέλλας Βιολάντη, μα ελπίζω πως κάτι θα καθρεφτίζει από τον πόνο της και τα πάθια της (πάθια και πόνος Ρωμαίικα της Ρωμοπούλας αφτηνής Ιζόλδης που μπορεί ίσια - ίσια , επειδής δεν αγάπησε Τριστάνο παρά ένα λιμοκοντόρο να μας πληγγώνει πιο βαθιά την καρδιά).

Λοιπόν θα τ' αφήσω όλα και θ' αρχίσω τη Στέλλα Βιολάντη δίχως να πολυσκοτίζομαι αν και πότε θα εκτελεστεί, ελπίζω όμως πως αυτό που μου ζητάς δηλ. ας πούμε, τον πρόλογο του έργου σου να σου τον έχω έτοιμο ίσια με τα τέλη τ' Άη Βασίλη [1].

Τη δουλειά μου θα τη λάβεις έτοιμη για ορχήστρα, επειδής εγώ όταν γράφω κάτι για ορχήστρα το ρίχνω στο χαρτί από μιας αρχής για ορχήστρα. Θα σου στείλω κι ένα βόλεμα για πιάνο.

Έχω όμως το κακό να μεγαλοπιάνομαι στα έργα μου. Έτσι και τώρα μου πέρασε να βάλω μουσική και μπροστά από κάθε άλλη πράξη του δράματου σου, καθώς και όπου αλλού θα ήτونه αισθητικά δικαιολογημένη (όπως έκανε ο Μπετχόβεν στον Έγκμοντ του Γκαίτε ή ο Μέντελσον στο Όνειρο θερινής νύχτας). Γι' αυτό όμως θα μου ήταν αναγκαίο ένα διάβασμα του ίδιου του δράματου.

Μένω με ασπασμούς Δικός σου

η ποιητική του Αλέκου Ξένου

Το τρέχον έτος (2012), κηρύχτηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού ως έτος Νικηφόρου Βρεττάκου, μιας και φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια από τη γέννηση του μεγάλου ποιητή - αγωνιστή.

Γράφει, λοιπόν, ο ποιητής:

«Ο νέος συνθέτης κ. Ξένος εξέδωσε σε μικρό αριθμό αντιτύπων προορισμένων για τους προσωπικούς φίλους του Σικελιανού, τη μουσική που είχε συνθέσει πριν ακόμη πεθάνει ο ποιητής, πάνω στα χορικά της τραγωδίας «ο θάνατος του Διγενή». Η μουσική του κ. Ξένου είχε χαρίσει μια από τις τελευταίες καλές συγκινήσεις στον αλησμόνητο ποιητή». «(...)Τα τραγούδια του κ. Ξένου», συνεχίζει ο Νικηφόρος Βρεττάκος, «άφησαν μιαν αξέχαστη εντύπωση. Ο καθαρά ελληνικός τους ρυθμός έχει μέσα του όλο το ηρωικό στοιχείο που πάλλεται μέσα στους στίχους του ποιητή, έχει κάτι από τη λαϊκότητα, τη λεβεντιά και την καθαρότητα του κλέφτικου τραγουδιού, συμπληρωμένου με τη γνώση και με το χρώμα της μουσικής και της ανθρώπινης πείρας...».

Ο Νικηφόρος Βρεττάκος γεννήθηκε το 1912 στη Λακωνία και ο Αλέκος Ξένος στις 2 Μαΐου 1912 στη Ζάκυνθο.

Ο μουσουργός Αλέκος Ξένος (2/5/1912 - Αθήνα 1/9/1995), ως καλλιτέχνης κινήθηκε αφ' ενός μεν στις παρυφές της πανίσχυρης, εκείνο τον καιρό, Εθνικής Μουσικής Σχολής, και αφετέρου στα προβλήματα, στοχασμούς και πρωτοποριακές τομές, όπως εκφράζονταν μέσα από τις αναζητήσεις και ανακαλύψεις των ευρωπαϊών συναδέλφων του και ιδιαίτερα της τότε Σοβιετικής πρωτοπορίας, με επίκεντρο τους Προκόφιεφ και Σοστακόβιτς.

Η πρώτη του μύηση στη μουσική έγινε στη γενέτειρά του Ζάκυνθο, από τον άνθρωπο που τον μάζεψε από το δρόμο ορφανό κι εγκαταλελειμμένο. Από τον βιοπαλαιστή,

αλλά και ψάλτη, λαϊκό Ζακυνθινό τροβαδούρο Σπύρο Μπάστα, που είχε το καλλιτεχνικό ψευδώνυμο «Μορούλιας». Στη συνέχεια το δεύτερο βάπτισμα γίνεται στη Φιλαρμονική Ζακύνθου, όπου μαθαίνει θεωρία της μουσικής και κορνέτα.

Στα 18 του κατατάσσεται εθελοντής στην μπάντα της φρουράς Αθηνών. Σπουδάζει στο Ωδείο Αθηνών με τις πιο εξέχουσες μουσικές φυσιογνωμίες της εποχής, τον Γεώργιο Σκλάβο (αντίστιξη και ενοργάνωση), τον Φιλοκλήτη Οικονομίδη (αρμονία) και τον Δημήτρη Μητρόπουλο (μορφολογία και prima vista).

Για βιοποριστικούς λόγους αφήνει την κορνέτα και μαθαίνει τρομπόνι. Παίζει σε νυκτερινά κέντρα και ορχήστρες ελαφράς μουσικής. Γρήγορα όμως, καθιερώνεται ως ένας από τους σπουδαιότερους δεξιότεχνες του τρομπονιού, στις υπάρχουσες πριν το Β' παγκόσμιο πόλεμο, συμφωνικές ορχήστρες (Ε.Ι.Ρ. - Ε.Λ.Σ.).

Αγωνίζεται μπροστάρης, μαζί με άλλους συναδέλφους του, για την ίδρυση της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών και τον προλαβαίνει ο πόλεμος. Ανεβαίνει στο βουνό και χρωματίζει με την τέχνη του τους αγώνες της Εθνικής Αντίστασης, ιδρύοντας μπάντες, χορωδίες, γράφοντας αντιστασιακούς ύμνους. Δικός του ο ύμνος της ΠΕΕΑ, αλλά και οι φιλαρμονικές του ΕΛΑΣ, δικό του έργο είναι. Μαζί με τη γυναίκα του, ηθοποιό Άννα Κουκουδάμη - Ξένου, τον Βασίλη Ρώτα, τον ομότεχνό του Νικηφόρο Ρώτα και ένα επιτελείο ηθοποιών και μουσικών, αλωνίζουν τα χωριά της κεντρικής Ελλάδας, διδάσκοντας θέατρο και μουσική, με την αρχαία έννοια του όρου.

Μετά τον εμφύλιο έρχεται ο παραγκωνισμός και οι διωγμοί. Παρέμεινε όμως πιστός στις ιδέες και τις αρχές του.